

KIEGÉSZÍTÉSEK AZ ÉNLAKI ROVÁSÍRÁSOS FELIRAT MEGFEJTÉSÉHEZ ÉS MUSNAI DAKÓ GYÖRGY TEVÉKENYSÉGÉHEZ *

I.

ORBAN BALÁZS, a Székelyföld egyik lelkes és jeles múlt századbéli kutatója s alapos ismerője, egyúttal csodás tollú leírója, 1864-ben, nagy munkájához anyagot gyűjtendő, éber figyelemmel kutatta a székely rovásírás feliratos emlékeit. Énlakán (Inlăceni, Hargita megye) járva felfedezte az ottani unitárius templom festett kazettás mennyezetének egyik képes mezejében a híressé vált „énlakai rovásírásos feliratot“, művében adván egyúttal, sajnos hibás hasonmásban, annak SZABÓ KÁROLY tollából eredő, ARANY JÁNOS Koszorújának 1864. évi 22. számában közölt megfejtését is: ¹ *Georgyius Musnai*. Csak egy az Isten. *Deut(eronomium) VI.*²

Többen is megkísérelték megfejteni a feliratot. Minthogy e kísérletek irodalma, sőt minden egyes megfejtési kísérlet szövege is aránylag könnyen hozzáférhető,³ e levéltári kutatások alapján megteendő kiegészítéseket tartalmazó kis ismertetésünkben velük nem foglalkozunk. Csupán azt kívánjuk megjegyezni: minden egyes megfejtési kísérlet, a SZABÓ KÁROLYÉÉ egész csekély eltéréssel (l. fennebb) kivéve, megegyezik abban: az utolsó négy betűig terjedő rovásjegyek olvasata azonos (Egy az Isten *Georgyius* (vagy *Georgyius*) *Musnai*), a végső négy jegy feloldása körül azonban nézeteltérések mutatkoznak.

Kutatásaink alapján e négy jegyből álló rovásjegycsoport eddigi olvasatát kísérreljük meg helyesbíteni, s remélhetőleg véglegesen tisztázni is.

A felirat bőséges irodalmára támaszkodva a következőkben csak egészen röviden foglalkozunk a képmező szövegével. Ez, mint általánosan tudott, festett és mindössze két sornyi. A felső sorban jobbról-balra haladva 1+2+5 rovásjegyből alkotott és egymástól üresen hagyott közőkkel elválasztott három jegycsoport van. Ennek folytatásában, ugyancsak üresen hagyott kis közzel elválasztva a bibliai idézet kis betűs barátságos festett forrásmegjelölését olvashatjuk. A második sorban, az előbbihez hasonlóan, szintén üresen hagyott térközőkkel elválasztva, három rovásjegy csoportot látunk. Ezek jobbról-balra haladólag 8+6+4 rovásjegyből tevődnek össze. Az utolsó rovásjegy után pont van.⁴

Tekintettel arra, hogy az utolsó rovásjegy olvasatakor nyugodtan figyelmen kívül hagyhatjuk a PAKO, DeIAKO vagy IAKO, illetve IENLAKAN-DeIAK eN(lakán) megfejtést.⁵ a következőkben a DiÁK (DeÁK), D'AKON (DijAKOn) valamint DAKO átírás lehetőségeit vizsgáljuk meg.

E jegycsoport elseje tekintetében, mint azt előbb láttuk, a megfejtők egvöntetűen elfogadják, még ha nem is teljes határozottsággal,⁶ hogy az a D jeleként olvasandó.

E jegycsoport második jegye átírását maga a felirat adja meg: hangértéke csak A lehet.

A harmadik jegy magyarázása tekintetében se merül fel semmiféle nehézség, eltérés: a megfejtők mindenike, kivétel nélkül a K jelét látja benne.

Maradt most már az utolsó jegy. Ennek kibetűzése tekintetében sincsen nehézségünk, hisz átírását is maga a felirat adja meg: az O jegye az.

Ezek után kíséreljük meg azt megvizsgálni: mi is lehet e vitás jegycsoport jelentése. Nehézséget okoz az első (D), illetve a két első betű (DA) összekapcsolása. Vajon az első jegy tisztán D hangértékű-e, vagy összevonás révén De-nek (DeÁK), vagy pedig Di-nek (DiÁK-DijÁK, DiAKON-DijAKon) olvasandó-e? A többi magánhangzóval való összevonást nem tárgyaljuk, amúgyse vehetők számításba.

Az előbbieik közül vegyük szemügyre a De (DeÁK-DejÁK) összevonást. Minthogy az első három jegyhez szorosan illeszkedik a negvedik (O), összeolvasva értelmetlen szót kapunk (DeÁKO) credményül. És ezt a szót még esetleges ragozás révén megtoldva is (az O utáni pontot rövidítés jeleként nézve) csak értelmetlen marad. Úgy véljük, ezek után ezt az átírási alakot is nyugodtan elvethetjük számításba többé nem jöhetőként.

A Di (De) összevonás esetében, és ha ugyanakkor megengedjük az utolsó jegy, az O összevonását n-nel (On), a határozottan átírható betűkből és az összevontakból megkapjuk az értelmes „DiaKOn“ (DeAKOn) szót. Ámde ezzel a megoldással kapcsolatban a következő nyomós nehézségek merülnek fel.

a) Rövidség kedvéért nem ismétljük meg a FERENCZI SÁNDOR kifejtette érveket,⁷ csupán annyit jegyzünk meg, hogy a tőle felsorakoztatottak alapján sz ó s e l e h e t b e t ű ö s s z e v o n á s r ó l. Egyetlen olvadási lehetőségként mindenképpen a pusztán D-t kell elfogadnunk.

b) Ezzel egyidejűleg erőszakolt az O-nak n-nel összevonása. CSALLÁNY DEZSŐnek a homoródkarácsonyfalvi (Crăciunel, Hargita megye) rovásírásos felirat önkényesen megállapított On összevonásra való hivatkozása⁸ nem felel meg a tényeknek, ennek valódi jegyei ui. erősen különböznek a CSALLÁNYtól átírásban is, fényképen is közöltekől.⁹ És az előbbi pontban említett érvek alapján ebben az esetben se beszélhetünk betűösszevonásról.

c) Jóllehet, ennek a szónak meg volna az értelme a szöveg keretében, mégse fogadhatjuk el, mert az unitárius egyház, és általában az erdélyi magyar protestáns egyházak az említettnek körülbelül megfelelő egyházi hivataluk megjelölésére sohase használták ezt a szót, hanem az abban az időben egyedül szokásos egyházfi, később a gondnok elnevezést. Ennek viszont, mint éppen az énlaki mennyezetnek ugyanebből az időből származó másik felirata mutatja és bizonyítja, középkorias latin szóhasználatban az *aedilis* felelt meg.¹⁰ Ezek következtében nem érthetünk egyet CSALLÁNY DEZSŐ amaz állításával se, melynek értelmében „Muzsnai György, akitől a templomi felirat származik, csupán a kisebb papirendhez tartozó diaconus volt“.¹¹ Már FERENCZI

SÁNDOR bizonyítása értelmében¹² magasabb végzettségű személynek, és ennek következtében magasabb papirendhez tartozónak, azaz legalábbis lelkésznek kellett lennie, amint ezt a későbbiek folyamán újabb bizonyítékokkal tudjuk támogatni, illetve eldönteni.

Mindezek után maradt még egy megfejtési kísérlet, a FERENCZI SÁNDORTól megvizsgált és igen alaposan, részletesen bizonyított DAKO név.¹³ Minden érvet és ellenérvet összevetve csak ez az egy olvasat fogadható el nyugodtan. És e feloldás helytálló voltát igazolják az újabb adatok is. Ezek alapján most már valóban lezártnak tekinthetjük eme sokat vitatott négy betűjegy átírásának kérdését.

1970 nyarán DAVID LÁSZLÓ segesvári református lelkész szíves volt felhívni figyelmünket egy érdekes, és éppen e régóta tárgyalt kérdés tekintetében is nagyon jelentős, a küküllőszárdi (Soard, Maros megye) unitárius templom mennyezetéről sajnos csak ebben az átírásban megmaradt, alább tárgyalandó emlékre.¹⁴

FERENCZI SÁNDOR munkájában¹⁵ hivatkozik LÁZAR ISTVÁN unitárius püspök 1789. május elsején a homoródszentmártoni (Märtiniş, Hargita megye) egyházközségben tett látogatására, s az ott készült jegyzőkönyvet idézi is. Ez a jegyzőkönyv őrizte meg, szerencsénkre, számunkra az ottan, azóta (1888-ban) lebontott festett mezőkben levő, 1664-ből származó feliratot is. Ennek bennünket közelebről érdeklő része a következőket tartalmazza: „... Per unius (vagy unus, helyesen manus) D. Georgii Musnai Pingebat(ur) eodem Anno Pastore Existen(te) H(omoro)d Almasien(si) Ductore praesentis existentis Ecclesiae existente Sz(ent): Mártoni Cognomine Szakáts, Faber...“¹⁶

FERENCZI SÁNDOR figyelmét azonban elkerülte ugyanennek a püspöki látogatásnak Küküllőszárdon 1789. június 11-én készült jegyzőkönyve. Minthogy gyenge állapota következtében időközben ennek a templomnak a festett mennyezetét is lebontották, e jegyzőkönyv szövege még jelentősebbé válik ebben a tekintetben is. A bennünket érdeklő szövegrész a következőképpen hangzik: „... (Sumptibus?) Gen(erosorum) Dominorum Georgii et Thomae Simen, regnante Principe Mich(aele) Apafi, Pastore exist(ente) Valentino Arkosi. Aedili vero Fran(cisco) Kis. Pingebat Musnae Geor(gius) Darko Pastor Alm(asiensis). Mense Majo 1669...“¹⁷

Az előbbieken közöt és két Énlakáról ismeretes szöveg egybevetéséből nyilvánvaló:

1. a három mennyezet és négy szöveg festése között mindössze öt esztendő (1664—1669) telt el;

2. a festő három felirat állítása szerint *Musnai György* Homoródszentmárton esetében *D. Georgius Musnai* (amennyiben a jegyzőkönyv írója másoláskor nem tévedett a D. elhelyezése tekintetében, amely eredetileg talán a keresztnév és előnév között — *Georgius D. Musnai* alakban — állhatott, ui. más utalásokban — l. második részt — csupáncsak így fordul elő), az énlakiében *Georgius Musnensis* és *Georgius Musnai Dako*, míg a küküllőszárdiében *Georgius Darko*¹⁸ volt;

3. a homoródszentmártoni (1664) és küküllőszárdi (1669) felirat tanúsága szerint az említett *Musnai* illetve *Darko György* homoródalmási lelkész (pastor) volt (!);

4. eltérés csak a családnév tekintetében van: első esetben rövidítve (D.) szerepel, Énlakán — rovásjegyekkel — *Dako*, Küküllőszárdon viszont *Darko* alakban, azaz a név latin betűs teljes kiírásában. És egyúttal ez adja meg az egész kérdés megoldása kulcsát is: templomaink egy részének festésével foglalkozó lelkészünk (ma is vannak bárhol levő egyházi épületen munkát vállaló s végző lelkészek a Székelyföldön) Énlakán rovásjegyekkel felírt nevének olvasatát, illetve hozzásegít minket annak helyes megfejtéséhez.

Mindezek alapján nincs miért kételkednünk a következőkben:

a) az egyetlen, s véleményünk szerint egyáltalán nem jelentős eltérés el- lenére is mind a négy, illetve a később ezekhez csatlakozó ötödik esetben is csakis egyugyanazon személyről, még pedig *Musnai György Homoródmási* (majd utóbb homoródokládi) lelkészről van szó, annál is inkább, mert elképzelhetetlen, hogy 1664 és 1669 (e két határévszámot a homoród- szentmártoni és a küküllőszárdi felirat adja, a kettő közé — s a küküllőszárdi előtt mindössze egy évvel — esik az énlaki!) között, tehát alig néhány esztendő leforgása alatt egyetlen helységben két teljesen megegyező nevű lelkész élt és tevékenykedett, mi több, mindkettő festői hajlamú lett volna.

Az előbb mondottakat másutt található adatok igazolják és pedig:

— a homoródmási lelkészek névsorában 1635 és 1693 között nem szerepel senkinek sem a neve. E két évszám közé utólag ugyan, de még korá- belbi, legkésőbb a 18. század eleji írással betoldva találjuk a következő bejegy- zést: „*Reverendus Darko quo anno et quamdiu egerit Pastorum hujus cccl(esiae) necesit(ur)*“.¹⁹ Minthogy a névsor teljes és megszakítatlan 1635-ig, majd 1693-tól tovább, s a betoldás a két évszám köze esik, nevezett Darko lelkész csakis 1635 és 1693 között lehetett ottan, már pedig a fennebb tárgyalt évek (1664, 1668, 1669) megfelelnek e követelménynek;

— időközünket tovább szűkíti a homoródokládi unitárius egyházközségnél található, s az ottan egykoron működött lelkészek nevét tartalmazó jegyzék. Eszerint 1671—1693 között *Musnai György* nevű lelképásztora volt az egyház- községnek,²⁰ azaz homoródmási tevékenykedési ideje 1635—1671 közére esik;

— még ezeket az éveket is tovább szűkíthetjük azonban, ha elfogadjuk (és a felsorakoztatott adatok alapján nincs miért kételkednünk most már!) *Musnai György*nek FERENCZI SÁNDORTól felfedett és feltételezett életrajzi adatait: a kolozsvári óvári unitárius iskola feljegyzéseiben 1641. október 3-i keltezésű a rávonatkozó utolsó bejegyzés, azaz október első felében (22—25 éves lehetett ekkor) immár véglegesen eltávozhatott az iskolából. Ámde alig két hónappal utóbb, mint ezt hátrébb látni fogjuk, éppen művészi tevékeny- ségére vonatkozó adatra bukkanunk. Ezalkalommal már későbbi tevékeny- kedése területe közvetlen szomszédságában: Korondon. Ezek értelmében Homoródmásón 1642. előtt lelkész nem lehetett, s ennek következtében az eredetileg mintegy 60 esztendőt magába foglaló időköz (1635—1693) annak körülbelül felére (1642—1671) zsugorodik. Ennek a megállapításnak az alapján a homo- ródmási lelkészek névjegyzéke adatát kiegészíthetjük ezzel: *Musnai Darko György* 1642-től, vagy azután valamelyik esztendőtlől 1671-ig volt a helység lelképásztora.

Mindezek eredményeként *Musnai György* mintegy 50 esztendő s egyházi, szabatosabban lelkészi szolgálatával számolhatunk (1642 körülőtől 1691-ig. Ez utóbbi évszám valószínűleg halála évét is jelöli). E hosszú szolgálati idő egy-

általában nem meglepő (ma is találkozunk hasonlóan hosszú egyházi szolgálattal), de kora tekintetében se képez kivételt, hisz — a rendelkezésünkre álló adatokból következő feltételezett halála évében, 1691-ben 70—75 esztendes lehetett (és ez az élemedett korig való szolgálás se meglepő, manapság is akadnak szolgálatot teljesítő 80 éves lelkészek is !)

Ezeknek az adatoknak a segítségével sikerült tehát valamivel tisztább képet alkotnunk művésznünk életéről. Számunkra most azonban nem is ez a jelentős, hanem az, hogy a felsorakoztatott adatok alapján, véleményünk szerint megnyugtatóan sikerült azonosítanunk a festő személyét és kilétét.

b) a feliratok két alkalommal (Homoródszentmárton és Küküllőszárd esetében) határozottan lelkészként (*pastor*) említik a festőt, és a fentiekben idézett névjegyzékek is ezt igazolják. Így viszont, 1664-ben és 1669-ben (ez a két határévszám) homoródalmasi lelkész lévén, a kettő közé eső 1668-ban (Énlaka) semmiképpen se lehetett diakon (bár, mint fennebb láttuk, ez az egyházi tisztségmegjelölés már önmagától kiesett, mégis szükségesnek tartottuk az előbbieket — döntő érvekként — megemlíteni!). Ezt az észrevételünket és állításunkat más-különbben a küküllőszárdi felirat még jobban aláhúzza: ugyanazon (festő-) személyt *Darko* néven említi. Már pedig ha Énlakán diakonnak kellene olvasnunk a kérdéses jegycsoportot, akkor a küküllőszárdi szövegben is diakonnak kellene állania. Ezek után, úgy véljük, immár magától kiesik az énlaki rovásírásos felirat négy rovásjegyből álló kérdéses és vitatott szavának diakon értelmezésü átírása. Marad tehát az egyetlen helyes és elfogadható lehető olvasat: *Dako*. A mondottak pedig egyúttal bizonyítják azt is, amint ezt már hangsúlyoztuk: *Musnai György* valóban magasabb képzettségű, minden kétséget kizáróan papi személy volt!

Mindezek után még a név kérdésével kell foglalkoznunk, hiszen a négy jegynek most már biztos átírása ellenére a személy családneve tekintetében még mindig valamelyes bizonytalanság tapasztalható: *Musnai György* családneve Énlakán *Dako*, míg egy évvel később a küküllőszárdi templom mennyezetén, és a homoródalmasi lelkészek névjegyzékében is *Darko* alakban szerepel.

Ha figyelembe vesszük, hogy a sárdi felirat csupán másolatban maradt meg, akkor azt mondhatnók, hogy a másoló hibázott (romlottabb, de még hibátlan szövegbe is bárki másolótól becsúsztat egy-két, vagy akár éppen több hiba. E tekintetben mintaként elegendő egyetlen esetre, az előbbieken emlegetett homoródszentmártoni felirat hibára utalnunk.²¹ Amennyiben ezt a feltevést elfogadják, minden nehézség nélkül maradna a *Dako* név. Ez az elképzelés azonban nem állja meg helyét, mivel a *Darko* alak egymástól függetlenül két különböző helyen és időben fordul elő.

Gondolhatunk azonban arra az észrevételre is: a kérdéses jegycsoport utolsó rovásbetűje (O) után látható, illetve az annak az ívébe illesztett pont esetleg rövidítést jelenthetne.²² Vagy pedig úgy vélhetjük, hogy a szöveget festő *Musnai György* véletlenül kifelejtette (ez is megtörténhet bárki szövegróval!) családnevéből az R jegyét, helye már nem volt betoldani s ezért az utolsó jegy után, illetve az abba illesztett ponttal kívánta volna jelezni annak kimaradását. Ezt az a tény is támogatná (?), hogy a pont nem a jegy után bizonyos közzel íródott, hanem annak ívében helyezkedik el. Ez azonban még azzal is magyarázható lenne, hogy a festő igen szigorúan ragaszkodva a sorok

széléhez, még egyetlen pont esetében sem akarta túllépni a sorhatárt. Nehézséget okoz azonban az: amennyiben kimaradt betűt kívánt volna jelezni vele, nem oda, hanem a megfelelő helyre (az A és a K jegye közé) kellett volna tennie azt. Értelmükben ezeket a feltételezéseket is el kell vetnünk.

A pont sokkal inkább jelölheti a szövegrész lezárását. Erre enged következtetnünk a felső sor hasonló jelzése. A VI. után pontot látunk, és ez ugyanúgy az íráskor magasságának közepén helyezkedik el, mint az O ívében található. S hogy e jel rövidítés jele semmiképpen se lehet, azt, az ismertetésünk elején már tárgyaltakon kívül, határozottan bizonyítja egy kétségtelenül rövidített szó (Deut) esete. Itt ui. a rövidített szó után: (két pont) áll.²² Ebben az esetben azonban ismét felmerül egy kérdés: ha a pont valóban szövegrészt zár le (ebben nincs miért kételkednünk), mi ok következtében nincs a felső sor rovásírásos szövege után is, hisz az is önálló jelentésű. Ez talán azzal magyarázható, hogy ennek utolsó jegyével szemben már van egy pont (a VI után), s kissé furcsán hatott volna, ha két pont kerül egymással szembe. De nincs kizárva annak lehetősége, még a nagyobb távolság ellenére se, hogy a VI utáni pont egyben a rovásírásos szöveg lezárását jelenti. Észrevételeink FERENCZI SÁNDOR fentiekkel kapcsolatos fejtegetéseit egészítik ki.

Ezek után pedig vizsgáljuk meg még egy lehetőséget: a *Dako-Darko* névváltoztatás eshetősége kérdését. Ha végigtanulmányozzuk a FERENCZI SÁNDOR közölte igen részletes, de — s ezzel maga FERENCZI SÁNDOR is tisztában volt — korántse teljes családnév adatokat,²⁴ azokból kiderül, hogy Székelymuzsnán (Mujna, Hargita megye) ismeretes, ráadásul eléggé gyakori is a XVII. század folyamán a *Dako* családnév. Ezzel szemben, jóllehet a *Darko* családnév is ismeretes a Székelyföldön, a Székelymuzsnára vonatkozó kimutatásokban egyetlen egyszer se fordul elő. Minthogy azonban minden adatunk Székelymuzsna felé irányít bennünket, úgy véljük, talán nem tévedünk, ha azt állítjuk: Musnai György családnéve valójában *Dako* s nem *Darko* volt. A *Darko* alak csupán a lekipasztor-művésztől (valamilyen, előttünk egyelőre ismeretlen okból) megkülönböztetésként utólagosan felvett családnév!²⁵

FERENCZI GÉZA

JEGYZETEK

* A dolgozat I. részének rövidített szövegét a Székelykeresztúri Múzeum fennállása 25. évfordulója alkalmából szervezett tudományos ülésszakon ismertettük.

1 *Az énlakai egyház ős székely betűkkel írt főlirata.*

2 Orbán Balázs, *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból.* I. köt., Pest, 1868, 124. 1.

3 Sebestyén Gyula, *A magyar rovásírás hiteles emlékei,* Budapest, 1915; 1. még Ferenczi Sándor, *Az énlaki rovásírásos felirat,* Kolozsvár, 1936 (legrészletesebb és leggazdagabb levéltári anyaggal, és német nyelvű kivonattal); legutóbb pedig: Csallány Dezső, *A székely-magyar rovásírás emlékei. A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve,* III. köt., 1963, 87—88, 1. és uő., *A székely rovásírásos szövegek megfejtése,* Korunk, XXIX. évf., (1970), 4. sz., 610. 1.

4 Ferenczi Sándor, i. m., 5—6, 1.

5 Indokolásként utalunk FERENCZI SÁNDOR meggyőző érvelésére (i. m., 8—31. 1.).

- 6 uó., uo., 31. 1.
 7 uó., uo., 17—18. 1.
 8 Csallány Dezső, *A székely-magyar rovásírás em'ekci.* 88. 1.
 9 Ezt a feliratot még nem sikerült megfejteni, CSALLÁNY DEZSŐ kísérlete, éppen az említett okokból következően nem fogadható el. Mentességül szolgál azonban, hogy az eredeti szöveget nem láthatta, csupán a kézhez kapott másolat és igen nehezen kibetűzhető pacsolat talán inkább csak sejthető jegyei alapján állította össze a maga olvasatát. Rovásjegyei egy része nem felel meg a valóságnak, elhelyezkedésük is más, és több, az eredeti felirat szövegében nem is szereplő jegyet vélt látni és olvasni. Ezzel kapcsolatban 1. még BODOR ANDRÁSNAK a Korunkban megjelent, CSALLÁNY DEZSŐ szövege előtti, éppen erre a felírra vonatkozó, más természetű észrevételeit is.
- 10 Ferenczi S., i. m., 32. 1.
 11 Csallány D., i. m., 88. 1.
 12 Ferenczi S., i. m., 57—61. 1.
 13 uó., uo., 38. 1.
- 14 Szíves szóbeli közlését, figyelmünk felhívását, valamint a kükiillőszárdi unitárius templom mennyezetére vonatkozó s tőle kímáolt levéltári anyagnak önzetlen átengedését ezen a helyen is hálásan köszönjük.
- 15 Ferenczi S., i. m., 36—37. 1.
 16 1788 és 1789 években Torda-Aranyos, Keresztur és Udvarhely körökben Lázár István püspök által tett *Generalis Visitatio Jegyző Könyve* (a kolozsvári Unitárius Egyházi Képvisező Tanács levéltárában. — A továbbiakban 1788 jgv., 546. l. — FERENCZI SÁNDOR szerint az eredeti szövegben a *Faber* helyén valószínűleg *Valent(ino)* lehetett (i. m., 36—37. l., 34. sz. jegyz.). A templom körüli várfal egyik bástyáján, 1677-ből ugyan, valóban olvasható volt ez a név, *Val(entinus):Sz(ent):Mart(oni)* alakban (1788 jkv., 545. l.). De gondolhatunk arra is, hogy a *Ductore* esetleg az egyházközség világi, s nem vallási vezetőjét jelzi. Ebben az esetben elfogadható lenne az illető személy kovács (*Faber*) mesterségének megnevezése (ez utóbbi ZRINYI ENDRE, a marosvásárhelyi Megyei Múzeum mezeológusának észrevétele). A másolt latin szövegek ellenőrzését és szükségesnek mutakozó javításukat ezúton hálásan köszönjük Dr. JAKÓ ZSIGMOND egyetemi tanárnak.
- 17 1788 jkv., 803. 1.
 18 Ez utóbbi esetben a „*Musnae*” alak okoz bonyodalmat. Lehetséges azonban, hogy itt is a másoló tévedett: -i helyett -e-t írt. Még inkább helytállónak tűnik ez az állításunk annak következtében, hogy ezt a szót más kézirással (?) és más tintával vezették be a jegyzőkönyv szövegében számára eredetileg üresen hagyott helyére. Lehetséges azonban, hogy valóban a készítés helyére, Székelymuzsnára utal. Ezek szerint a festő DARKO GYÖRGY itten festette volna a mennyezetet (erre ma is látunk példát). Ebben az esetben viszont még egy érv támogatná festőnk székelymuzsnai származását. Mindezek természetesen egyáltalán nem zavarják a Dako olvasatot.
- 19 Ezen a helyen is hálásan köszönjük BENCZŐ DÉNES homoródalmási unitárius lelkész szíves segítségét.
 20 Ezúton is hálásan köszönjük ANDRÁSI GYÖRGY homoródokládi unitárius lelkész szíves segítségét.
 21 1. Ferenczi S., i. m., 36—37. l., 34. sz. jegyz.
 22 Sebestyén Gy., i. m., 122. 1.
 23 1. FERENCZI SÁNDOR érvelését is (i. m., 62—63. l.). — Észrevételeinket és állításunkat a felírral egykorú más festett mennyezetek szövegei is támogatják: rövidített szövegrészek után: (két pont) található.
 24 Ferenczi S., i. m., 39—48. 1.
 25 Logikai következtetés útján megfogalmazott feltevésünk helyességének bizonyítása érdekében említjük meg Dr. PATAKI JÓZSEF egyetemi tanárnak a Székelykeresztúri Múzeum említett ünnepi tudományos ülészakán felolvasott „*A vezetéknev kialakulása a XVI. század végi udvarhelyszéki adatok fényében*” című előadását. Adatai értelmében az udvarhelyszéki családnevek még a XVII. század közepére sem alakultak ki véglegesen, használatuk tekintetében igen nagy bizonytalanság tapasztalható: egy egyén akár több családnevével is szerepel! Föltévéseinket hasonlóképpen támogatják a következő, szokásban volt névváltoztatások: Monos-Molnos (családnév Korondon), Bodizsár-Boldizsár stb. Azaz festőnk, családneve átalakításával, nem cselekedett egyáltalában semmi különösét és szokatlant! — Ezúton is hálásan köszönjük Dr. PATAKI JÓZSEF egyetemi tanárnak, hogy előadása anyagára történő hivatkozást megengedni szíveskedett.

BENEDEK JÓZSEF
A 18 ÉVES HOMORÓDÚJFALVI GONDNOK
1793—1801

290 év alatt Homoródújfalun 43 gondnok létezett¹, s a 43 gondnok közül hatot Benedek Józsefnek neveztek.

A régi vizsgálószéki jegyzőkönyvekben mindeniknek a működéséről írott dokumentumunk van. Többé-kevésbé mindegyik eleget tett a rábízott feladatoknak, azonban a hat közül egy különleges helyet foglal el az egyházközség történetében: Benedek József, a 18 éves gondnok.

1895. májusában, „amikor is a torony fedélzete megromolván, újra cserepeztetett és a régi helyett új gomb tétetett“², az utókor kezébe egy százéves emlékirat került, amelyben a templom építésének körülményei voltak leírva. Ez emlékirat mellé akkor újat csatoltak és 1895. május 31-én az újonnan feltett gombba helyezték azt is³.

1963-ban, amikor a toronyra az egyházközség villámhárítót szerelt, újra napfényre kerültek az emlékiratok.

Az 1799. november 9-én keletezett emlékiratban, a világi és egyházi vezetők felsorolása rendjén egyebek mellett ezeket olvashatjuk:

„A H. Ujfalvi Ekklésiának papja: K. Solymcsi Imre Ferencz mpr. Kántora Vargyasi Máthé Sigmond. Curatora Benedek Józseff, ki életének 18-ik esztendejében tétetett Curatornak s hetedik esztendeje, hogy dícséretesen viseli . . .“⁴.

Egy 18 éves gondnok nemcsak ennek az egyházközségnek a történetében, de egyetemes egyházi vonatkozásban is különös figyelmet érdemel. Nemcsak azért jelentős, mert 18 éves korában már gondnoki megbízást kapott, de azért is, mert 8 évig dícséretesen viselte hivatalát és mindenekfelett azért, mert az ő idejében, az ő közvetlen vezetésével épült a homoródújfalvi unitárius templom 1801-ben⁵.

Amennyire a rendelkezésünkre álló adatok engedik, próbáljunk megismerkedni e tiszteletreméltó egyszerű emberrel.

Lázár István püspök generális vizitációja alkalmával, 1789. április 7--8-án még édesapja, Benedek Ferenc a kurátor⁶. Ebben az évben érkezik az egyházközségbe Imre Ferenc lelkész a „dersi fungens mesterségből“⁷.

A következő év augusztus 14-én meghal 43 éves korában Benedek Ferenc és „dícséretesen follytatott Curatori hivatalyáról Élő fia Benedek Józseff, Újj Curator Bálinth János atyánkfiai és Egyházfiai Varga Mihály és Am-